ਸੰਖਿਆਵਾਂ

ਉਦੇਸ਼ :
1. 10000 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ, ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ ਸਿਖਾਉਣਾ।
2. ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਵੰਡ, ਬੈਂਕਿੰਗ, ਖਰੀਦ-ਵੇਚ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ।
3. 10000 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ।
4. ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਗੇਤਰ-ਪਿਛੇਤਰ, ਵੱਧਦੇ-ਘੱਟਦੇ ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ।
5. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਪੰਜ ਅੰਕਾਂ ਤੱਕ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਬਣਾਉਣਾ।
6. ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੋਮਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ।

ਇਹਨਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਵ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਖ / ਦੁਹਰਾਈ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗੇ।

ਦੁਹਰਾਈ

1.1 ਪੂਰਵ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਖ

ਪਿਛਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ 1000 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਸਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿਛਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਕਰਵਾਏਗਾ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਬੱਚਿਓ ਸਾਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

ਵਿਦਿਆਰਥੀ - ਜਨਵਰੀ, ਸਰ ਜੀ।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਨੂੰ) ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਪ੍ਰਭਜੋਤ - 31

ਅਧਿਆਪਕ - ਇਸ ਨੂੰ ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਬੋਲੋ।

ਪ੍ਰਭਜੋਤ - ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ ਤੇ 31 ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ 'ਇਕੱਤੀ'।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਨਵਨੀਤ ਨੂੰ) ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਨਵਨੀਤ - ਜੀ, 365 (ਤਿੰਨ ਸੌ ਪੈਂਹਠ)

ਅਧਿਆਪਕ - ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ! ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਹੇਗਾ।

(ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।)

ਅਧਿਆਪਕ - ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਚ ਵਿੱਚ ਹਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਨੇ 127 ਦੌੜਾਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਇਸਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਕੇ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਕੌਣ ਦੱਸੇਗਾ ?

ਅਮਨ - ਸਰ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮਾਨ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

ਅਮਨ ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ ਤੇ ਲਿਖਦੀ ਹੈ –

ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ
1	2	7

$1 \times 100 + 2 \times 10 + 7 \times 1$

$100 + 20 + 7 = 127$

ਅਧਿਆਪਕ - ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ! ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ 'ਤੇ ਕਰੋ।

1. ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) 598 (b) 608 (c) 328 (d) 999

2. ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) ਦੋ ਸੌ ਅਠੱਤਰ (b) ਸੱਤ ਸੌ ਦਸ

(c) ਚਾਰ ਸੌ ਛੇ (d) ਅੱਠ ਸੌ ਛਿਆਸੀ

3. ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) 298 (b) 183 (c) 709 (d) 840

4. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਤਾਰੇ ਉੱਪਰ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਦਿਖਾਓ :

(a) 803

(b) 999

5. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :

(a) 2, 5, 4 (b) 5, 3, 2 (c) 3, 1, 9 (d) 4, 0, 8

ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ, ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ, ਵੱਧਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਘੱਟਦੇ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਲਈ ਗਤੀਵਿਧੀ :

ਲੰਬਾਈ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਅਧਿਆਪਕ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੱਦ ਮਾਪੇਗਾ ਅਤੇ ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ ਤੇ ਲਿਖੇਗਾ। ਹੁਣ ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਕੇ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕਰਵਾਏਗਾ।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਸੰਦੀਪ ਨੂੰ) ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਕੱਦ ਕਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ?

ਸੰਦੀਪ - ਜਤਿੰਦਰ ਦਾ ਜੀ, 100 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਦੀਪੂ ਨੂੰ) ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੱਦ ਕਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ?

ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਕੇਤ - ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਖਿਆ ਕਾਰਡ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਵਾਰੋ-ਵਾਰ ਬਦਲ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕਹੋ ਅਤੇ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕਰਵਾਓ।

ਦੀਪੂ - ਅਰੁਨ ਦਾ ਜੀ, 125 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਸਵਰਨ ਨੂੰ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕੱਦ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ?

ਸਵਰਨ - (ਸਵਰਨ ਸਭ ਨੂੰ ਕੱਦਵਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)

100 108 110 114 125

ਲੰਬਾਈ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਅਧਿਆਪਕ - ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੱਦਵਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੱਦ (ਸੈਂ. ਮੀ. ਵਿੱਚ) ਵੱਧਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਤਿੰਦਰ ਤੋਂ ਅਰੁਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਧਦਾ ਕ੍ਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰੁਨ ਤੋਂ ਜਤਿੰਦਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਘੱਟਦਾ ਕ੍ਰਮ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੱਦ ਅਰੁਨ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਕੱਦ ਜਤਿੰਦਰ ਦਾ ਹੈ।

6. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਖਾਨੇ ਭਰੋ :

(i)	(a) 761	762	(ii)	(a)	863	864	(iii)	(a) 387	388	389
	(b) 400			(b)		112		(b) 680		682
	(c) 678			(c)		456		(c) 996		998
	(d) 962			(d)		562		(d) 514		516
	(e) 348			(e)		715		(e) 788		790
	(f) 824			(f)		950		(f) 200		202

7. ਖਾਲੀ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ >, <, ਜਾਂ = ਚਿੰਨ੍ਹ ਭਰੋ :

(a) 761	>	671	(f) 134		431
(b) 137		106	(g) 768		876

(c)	115	☐	162	(h)	617	☐	617
(d)	492	☐	492	(i)	146	☐	416
(e)	987	☐	989	(j)	768	☐	98

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸਵਾਲ ਕਰੋ :

8. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਲਿਖੋ :

(a) 96, 279, 961, 899, 99
(b) 163, 894, 534, 106, 119
(c) 764, 895, 564, 381, 678
(d) 161, 37, 153, 275, 891
(e) 800, 190, 700, 861, 199
(f) 221, 448, 868, 88, 992

9. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਲਿਖੋ :

(a) 99, 638, 125, 369, 581
(b) 163, 894, 534, 106, 119
(c) 764, 895, 564, 381, 678
(d) 161, 37, 153, 275, 891
(e) 800, 190, 700, 861, 199
(f) 221, 448, 686, 88, 992

10. ਵੱਧਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) 269, 781, 683, 453, 239
(b) 196, 638, 700, 699, 824
(c) 910, 800, 816, 72, 16
(d) 361, 482, 469, 756, 29
(e) 235, 568, 567, 245, 961

11. ਘੱਟਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) 619, 564, 72, 12, 169
(b) 781, 890, 967, 961, 119
(c) 543, 650, 790, 798, 260
(d) 806, 818, 76, 82, 9
(e) 582, 254, 184, 784, 591

12. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

(a) 11, 22, 33, 44, 55, 66, 77, 88
(b) 10, 20, 30, 40, ..., ..., ..., ...
(c) 44, 48, 52, 56, ..., ..., ..., ...
(d) 52, 54, 56, 58, ..., ..., ..., ...
(e) 81, 83, 85, 87, ..., ..., ..., ...

1.2 ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ

ਪਿਛਲੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨਾ-ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਾਂਗੇ।

ਆਓ ਇੱਕ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ।

(ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ)

ਅਧਿਆਪਕ - ਤੁਹਾਡਾ ਮਕਾਨ ਨੰਬਰ ਕਿੰਨਾ ਹੈ? ਇਸ ਨੂੰ ਬਲੈਕ-ਬੋਰਡ ਤੇ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੋ।

ਸੰਦੀਪ - ਮੈਡਮ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਨੰਬਰ 26 (ਛੱਬੀ) ਹੈ।

ਚਰਨ - ਮੈਡਮ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਨੰਬਰ 148 (ਇੱਕ ਸੌ ਅਠਤਾਲ਼ੀ) ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਨੰਬਰ ਦੱਸੋ।

ਪਾਰਸ - ਮੈਡਮ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨੰਬਰ 1915 ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੱਚਾ ਇਸ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਬੱਚੇ - ਨਹੀਂ ਮੈਡਮ ਜੀ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਬੱਚਿਓ, ਪਿਛਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ 1000 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੰਖਿਆ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ 1000 ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ।

ਗਤੀਵਿਧੀ

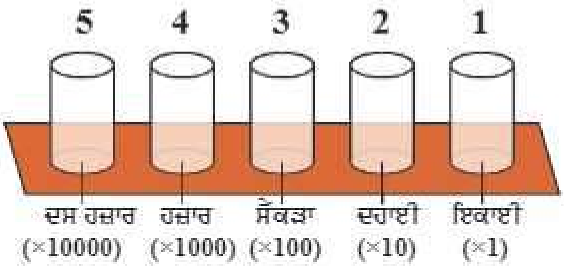

ਅਧਿਆਪਕ - ਬੱਚਿਓ, ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 1 ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ?

ਰਮਿੰਦਰ - ਇਕਾਈ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 2, 3, 4, 5 ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ?

ਹਨੀ - ਦਹਾਈ, ਸੈਂਕੜਾ, ਹਜ਼ਾਰ, ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਰਮਿੰਦਰ ਨੂੰ, ਤੁਹਾਡੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਤਿੰਨ ਅੰਕ ਕੀ ਹਨ?

ਰਮਿੰਦਰ - 473

ਅਧਿਆਪਕ - ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਗਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਟੇ ਪਾਉਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਬੰਟੇ ਪੈਣਗੇ।

ਰਮਿੰਦਰ - 3.

ਅਧਿਆਪਕ - ਯਸ਼ਿਕਾ ਨੂੰ, ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 2 ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਬੰਟੇ ਪਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ।

ਯਸ਼ਿਕਾ - 7.

ਅਧਿਆਪਕ - ਗੁਰਫਤਿਹ ਨੂੰ, ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 3 ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਬੰਟੇ ਪਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ?

ਗੁਰਫਤਿਹ - 4.

ਅਧਿਆਪਕ -

ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 1	3×1	=	3
ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 2	7×10	=	70
ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 3	4×100	=	400
		+	473

ਚਾਰ ਸੌ ਤਿਹੱਤਰ

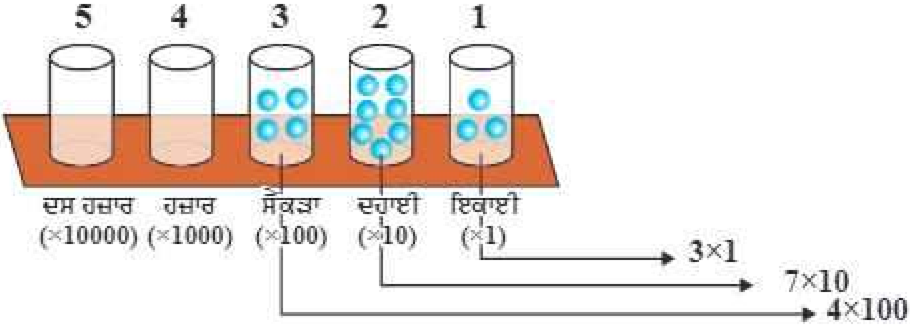

ਅਧਿਆਪਕ - ਬੱਚਿਓ, ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਹਜ਼ਾਰ ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 4 ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ 1000 ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

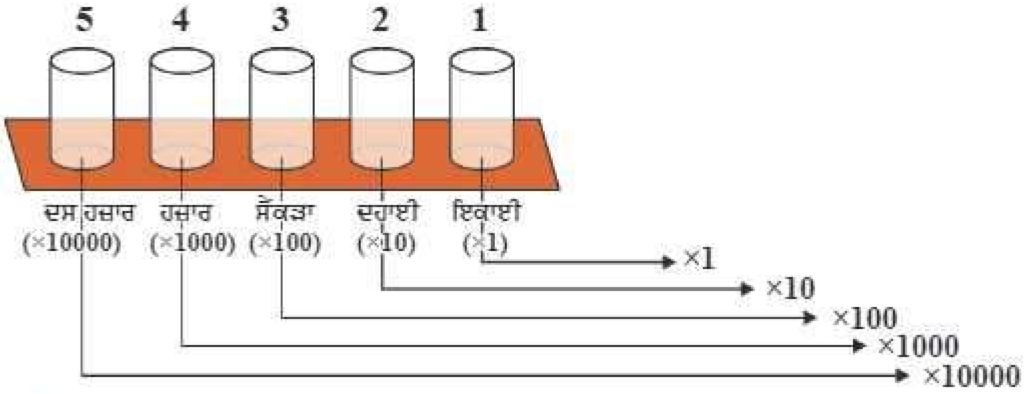

ਅਧਿਆਪਕ - ਹਰਸ਼ਿਤਾ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਚਾਰ ਅੰਕ ਕਾਪੀ ਤੇ ਲਿਖੋ।

(ਹਰਸ਼ਿਤਾ ਨੇ 3256 ਕਾਪੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ)

ਅਧਿਆਪਕ - ਇਹਨਾਂ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਗਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਟਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਵਾਂਗੇ। ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 1 ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਬੰਟੇ ਪਾਵਾਂਗੇ ?

ਹਰਮਨ - 6 ਬੰਟੇ ਪਾਵਾਂਗੇ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 2 ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਬੰਟੇ ਪਾਵਾਂਗੇ ?

ਯਸ਼ਿਕਾ - 5 ਬੰਟੇ ਪਾਵਾਂਗੇ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 3 ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਬੰਟੇ ਪਾਵਾਂਗੇ ?

ਹਰਸ਼ਿਤਾ - 2 ਬੰਟੇ ਪਾਵਾਂਗੇ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 4 ਵਿੱਚ।

ਕਮਲ - 3.

ਅਧਿਆਪਕ -

ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 4,	3 × 1000	=	3000
ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 3,	2 × 100	=	200
ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 2,	5 × 10	=	50
ਗਲਾਸ ਨੰਬਰ 1,	6 × 1	=	6
ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦੋ ਸੌ ਛਪੰਜਾ			3,256

ਗਤੀਵਿਧੀ

ਪਿਛਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਨੇ 999 ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਗਿਣਤਾਰੇ ਉੱਪਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੋਤੀ (ਬੀਡ) ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗਿਣਤਾਰੇ ਉੱਪਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਗਤੀਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਨੋਟ ਕਰਾਂਗੇ।

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ

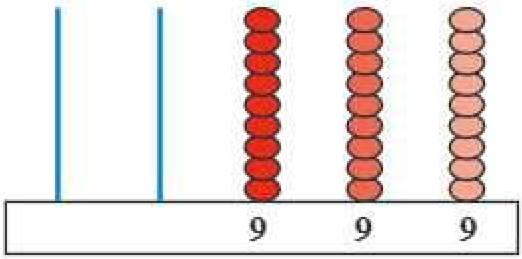

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ

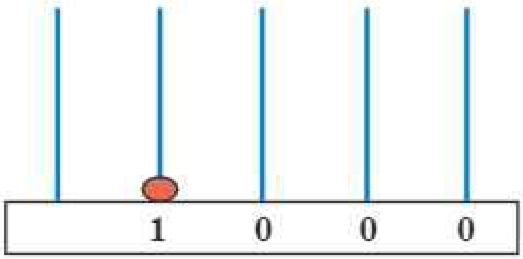

ਇਸ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਜਾਨਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸੁਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਾਂਗੇ।

9	99	999	9999
+1	+1	+1	+1
10			

1 ਅੰਕ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = ...

2 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = ...

3 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = ...

4 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = ...

5 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = ...

1 ਅੰਕ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ = ...

2 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ = ...

3 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ = ...

4 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ = ...

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ :

999+1=1000, 1999+1=2000, 2999+1=3000, 3999+1=4000,
4999+1=5000, 5999+1=6000, 6999+1=7000, 7999+1=8000,
8999+1=9000 9999+1=10,000

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰੰਸੀ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਦਾਹਰਨ 1 : ਕਰੰਸੀ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ₹ 1121 ਅਤੇ ₹ 2314 ਬਣਾਓ।

1121

2314

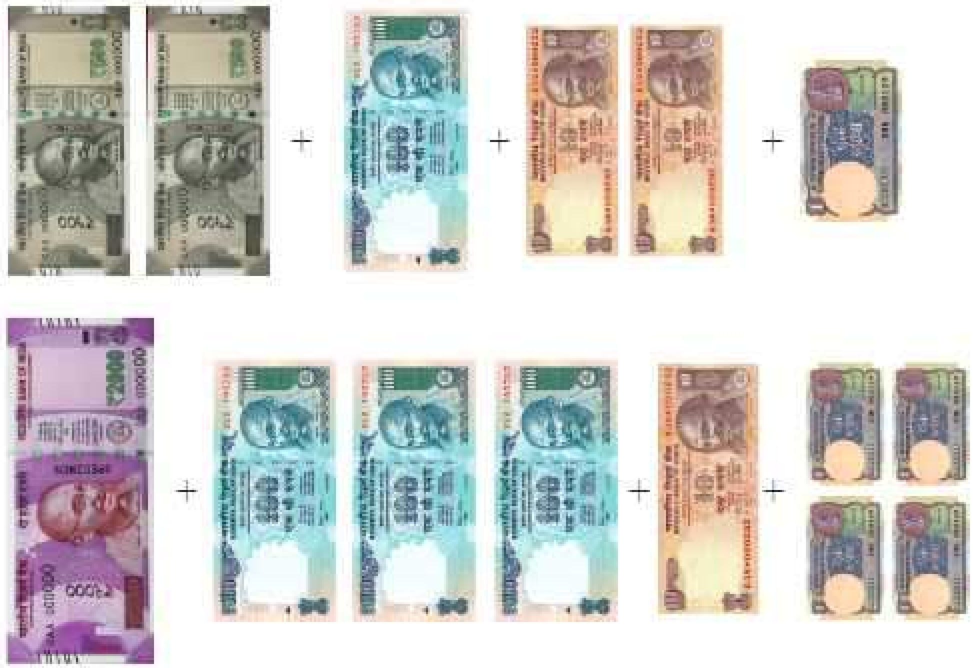

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਹੋਰ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰੰਸੀ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਏਗਾ।

ਉਦਾਹਰਨ 2 : ਸੰਖਿਆ 3523 ਨੂੰ ਗਿਣਤਾਰੇ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਓ।

ਹੱਲ :

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ

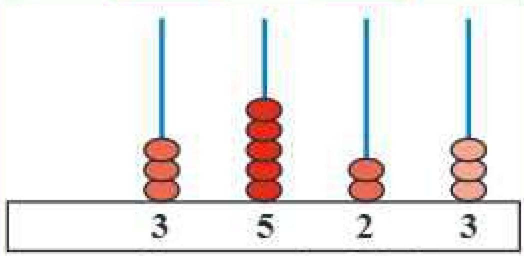

ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਤੇਈ

ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਕੇਤ - ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਕਿ 1000 ਰੁ: ਦਾ ਨੋਟ ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤੀ ਕਰੰਸੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ 3 : ਸੰਖਿਆ 8685 ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਸਾਰਣੀ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਓ।

ਹੱਲ :

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ
	8	6	8	5

ਉਦਾਹਰਨ 4 : ਸੰਖਿਆਵਾਂ 8456, 9780 ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 8456 — ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਚਾਰ ਸੌ ਛਪੰਜਾ

9780 — ਨੌ ਹਜ਼ਾਰ ਸੱਤ ਸੌ ਅੱਸੀ

ਉਦਾਹਰਨ 5 : ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : (i) ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਠ ਸੌ ਪੰਜਾਹ

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ
	5	8	5	0

(ii) ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਨੌ

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ
	7	0	0	9

ਅਭਿਆਸ 1.1

ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਕਰੋ -

1. **ਗਿਣਤਾਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :**

(a)

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ

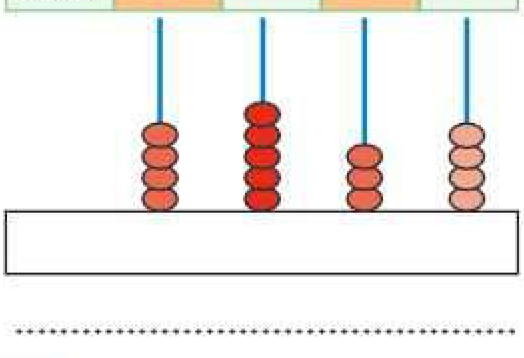

....

(b)

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ

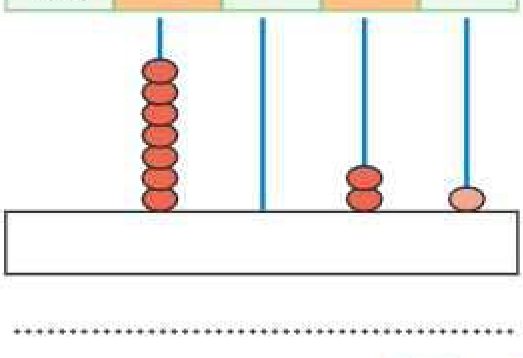

....

(c)

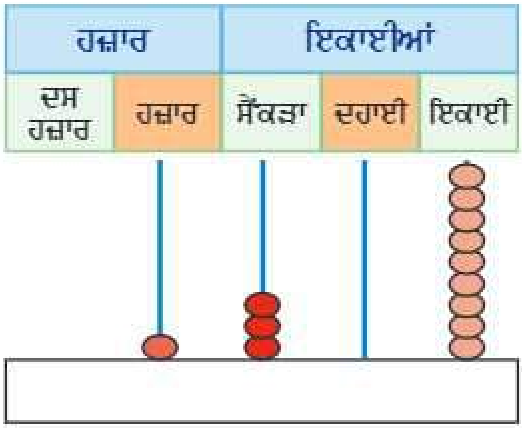

(d)

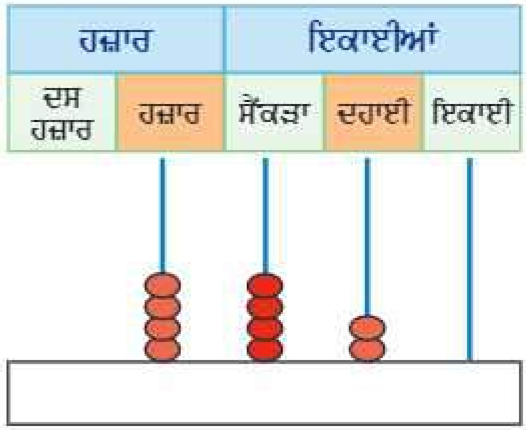

....

2. ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਸਾਰਨੀ 'ਤੇ ਦਰਸਾਓ :

(a) 868 (c) 4123 (e) 2003

(b) 7605 (d) 9856 (f) 728

3. ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) 462 (c) 9050 (e) 2018 (g) 6890

(b) 8088 (d) 3006 (f) 5945

4. ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) ਸੱਤ ਸੌ ਪੰਤਾਲੀ

(b) ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਠ ਸੌ ਪੰਝਤਰ

(c) ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਸਤੱਤਰ

(d) ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜ

(e) ਨੌ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਠ ਸੌ

(f) ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਸੀ

(g) ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਨੌ ਸੌ ਨੜਿਨਵੇਂ

1.3 ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਿਰਿਆਵਾਂ

ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਅੰਕਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗੇਤਰ-ਪਿਛੇਤਰ ਜਾਂ ਦੋ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਸੰਖਿਆ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

(ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ)

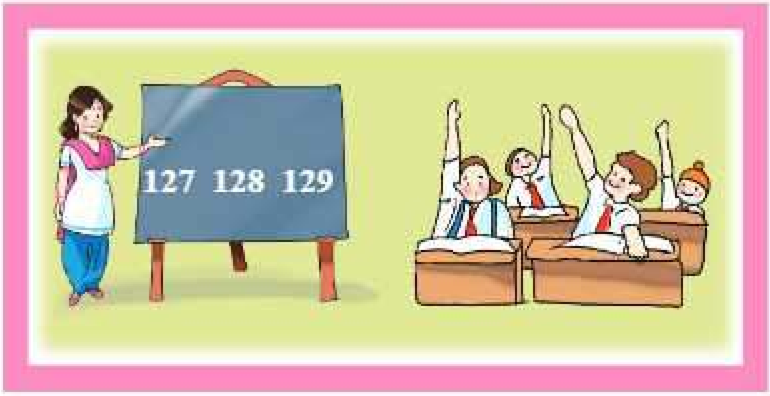

ਅਧਿਆਪਕ - (ਮਹਿੰਦਰ ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਗਣਿਤ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪੰਨਾ ਨੰ: 128 ਖੋਲ੍ਹੋ।

ਮਹਿੰਦਰ - ਮੈਡਮ ਜੀ, ਮੈਂ ਪੰਨਾ ਨੰ: 128 (ਇੱਕ ਸੌ ਅਠਾਈ) ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਪੰਨਾ ਨੰ: 128 ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਮਹਿੰਦਰ - ਮੈਡਮ ਜੀ, 129 (ਇੱਕ ਸੌ ਉਨੱਤੀ)।

ਅਧਿਆਪਕ - ਪੰਨਾ ਨੰ: 128 ਤੋਂ ਪਿਛਲਾ ਪੰਨਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਮਹਿੰਦਰ - ਮੈਡਮ ਜੀ, 127 (ਇੱਕ ਸੌ ਸਤਾਈ)।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਤਲਵਿੰਦਰ ਨੂੰ) ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਨੰਬਰ 1257 (ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੋ ਸੌ ਸਤਵੰਜਾ) ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?

ਤਲਵਿੰਦਰ - ਮੈਡਮ ਜੀ, 1258 (ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੋ ਸੌ ਅਠਵੰਜਾ)

ਅਧਿਆਪਕ - ਬੱਚਿਓ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ 1999 (ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਨੌਂ ਸੌ ਨੜਿਨਵੇਂ) ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 2001 (ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਇੱਕ) ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?

ਕੁੱਝ ਬੱਚੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦੇ ਪਾਉਣਗੇ। ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਧੀ ਗਿਣਤੀ, ਪੁੱਠੀ ਗਿਣਤੀ, ਅਗੇਤਰ ਸੰਖਿਆਵਾਂ, ਪਿਛੇਤਰ ਸੰਖਿਆਵਾਂ, ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਅੰਤਰਾਲ ਨਾਲ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖਣਾ, ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਸੰਖਿਆ ਲਿਖਣਾ ਆਦਿ।

ਉਦਾਹਰਨ 1 : ਸੰਖਿਆ 2128 ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 2128 ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸੰਖਿਆਵਾਂ :–

2129, 2130, 2131, 2132, 2133

ਉਦਾਹਰਨ 2 : ਸੰਖਿਆ 1004 ਤੋਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 1004 ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸੰਖਿਆਵਾਂ :–

1003, 1002, 1001, 1000, 999

ਉਦਾਹਰਨ 3 : 2200 ਦੀ ਅਗੇਤਰ ਅਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਸੰਖਿਆ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 2200 ਦੀ ਅਗੇਤਰ ਸੰਖਿਆ = 2200 + 1 = 2201

2200 ਦੀ ਪਿਛੇਤਰ ਸੰਖਿਆ = 2200 − 1 = 2199

ਅਭਿਆਸ 1.2

1. ਦਿੱਤੀ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :

(a) 2128　　(c) 2832　　(e) 7998

(b) 996　　(d) 5989　　(f) 4007

2. ਦਿੱਤੀ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੰਜ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :

(a) 1004　　(c) 9183　　(e) 8303

(b) 624　　(d) 7026　　(f) 6485

3. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

(a) ...., 2200, ...

(b) ...., 7853, ...

(c) ...., 1319, ...

(d) 2589, ..., 2591

(e) ...., 2401, ...

(f) 7999, ..., 8001

4. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਕਰੋ :

(a) 723, 733, 743, ..., ..., ..., ...

(b) 1510, 1520, 1530, ..., ..., ..., ...

(c) 2545, 2560, 2575, ..., ..., ..., ...

(d) 4690, 4670, 4650, ..., ..., ..., ...

(e) 8150, 8200, 8250, ..., ..., ..., ...

(f) 6325, 6425, 6525, ..., ..., ..., ...

(g) 3008, 3018, 3028, ..., ..., ..., ...

(h) 9000, 8000, 7000, ..., ..., ..., ...

5. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗੇਤਰ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :

(a) 999	(c) 2018	(e) 4678	(g) 7909
(b) 7000	(d) 2899	(f) 4000	(h) 5629

6. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿਛੇਤਰ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :

(a) 9878	(c) 4856	(e) 3999	(g) 5000
(b) 5555	(d) 7890	(f) 2018	(h) 6910

1.4 ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ

ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂਗੇ। ਆਓ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝੀਏ।

ਇਹ ਪ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਰੇਨੂੰ ਹੈ।

ਰੇਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਪ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖਾਣਾ ਖੁਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਰੇਨੂੰ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਪ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਘਰ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਰੇਨੂੰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਆ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਥਾਨ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਰੋਲ (ਭੂਮਿਕਾ) ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੇਨੂੰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਆ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬੇਟੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ। ਸਥਾਨ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੋਲ ਵੀ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ ਜਦਕਿ ਉਹ ਰੇਨੂੰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਆ ਹੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ (ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ) ਉਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗਤੀਵਿਧੀ

23	32
ਚਿੱਤਰ A	ਚਿੱਤਰ B

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਦਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵੀ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਚਿੱਤਰ A ਵਿੱਚ 2 ਅੰਕ ਦਹਾਈ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਅੰਕ ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ।

ਦੋ ਦਹਾਈਆਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਇਕਾਈਆਂ

$(2 \times 10) + (3 \times 1) = 20 + 3 = 23$

ਅਤੇ ਚਿੱਤਰ B ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਦਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਤਿੰਨ ਦਹਾਈਆਂ ਅਤੇ ਦੋ ਇਕਾਈਆਂ

$(3 \times 10) + (2 \times 1) = 30 + 2 = 32$

ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਤਾਂ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.4. 1 ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਲਿਖਣਾ

ਉਦਾਹਰਨ 1 : ਸੰਖਿਆ 2879 ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਅੰਕ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ :

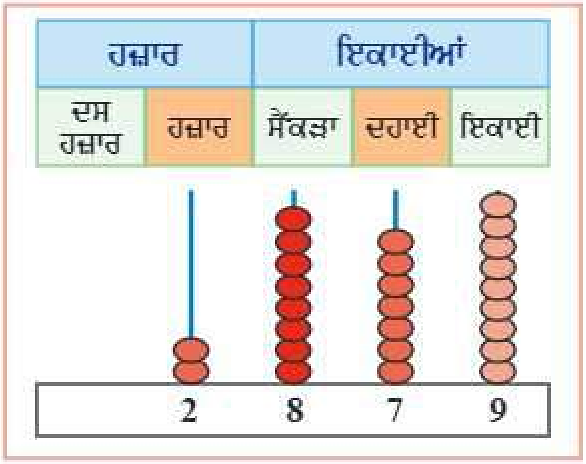

- ਉੱਪਰ ਗਿਣਤਾਰੇ ਵਿੱਚ 9 ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ 9 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $9 \times 1 = 9$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 9 ਹੈ।
- ਗਿਣਤਾਰੇ ਵਿੱਚ 7 ਦਹਾਈ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 7 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $7 \times 10 = 70$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 7 ਹੈ।
- ਗਿਣਤਾਰੇ ਵਿੱਚ 8 ਸੈਂਕੜੇ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 8 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $8 \times 100 = 800$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 8 ਹੈ।
- ਗਿਣਤਾਰੇ ਵਿੱਚ 2 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 2 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $2 \times 1000 = 2000$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 2 ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ 2 : ਸੰਖਿਆ 5627 ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਅੰਕ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਲਿਖੋ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 5627 ਵਿੱਚ 7 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $7 \times 1 = 7$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 7 ਹੈ।

2 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $2 \times 10 = 20$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 2 ਹੈ।

6 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $6 \times 100 = 600$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 6 ਹੈ।

5 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $5 \times 1000 = 5000$ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ 5 ਹੈ।

* ਕਿਸੇ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ 0 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ 0 ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੋਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ 3 : 6879 ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 9 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $9 \times 1 = 9$

7 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $7 \times 10 = 70$

8 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $8 \times 100 = 800$

6 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $6 \times 1000 = 6000$

ਉਦਾਹਰਨ 4 : 5020 ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 0 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $0 \times 1 = 0$

2 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $2 \times 10 = 20$

0 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $0 \times 100 = 0$

5 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ $5 \times 1000 = 5000$

1.5 ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ

ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਪਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

ਉਦਾਹਰਨ 1 : 2356 ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 2356 ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ
	2	**3**	**5**	**6**

6 → $6 \times 1 = 6$

5 → $5 \times 10 = 50$

3 → $3 \times 100 = 300$

2 → $2 \times 1000 = 2000$

ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ :− $2356 = 2000 + 300 + 50 + 6$

ਉਦਾਹਰਨ 2 : 7083 ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 7083 ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ

ਹਜ਼ਾਰ		ਇਕਾਈਆਂ		
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜਾ	ਦਹਾਈ	ਇਕਾਈ
	7	0	8	3

3 × 1 = 3

8 × 10 = 80

0 × 100 = 0

7 × 1000 = 7000

ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ :- 7083 = 7000 + 80 + 3

ਉਦਾਹਰਨ 3 : ਸੰਖਿਆ 8308 ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : 8308 ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ = 8000 + 300 + 8

ਉਦਾਹਰਨ 4 : ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸੰਖਿਆ ਬਣਾਓ।

(a) 7000 + 800 + 90 + 6

(b) 6000 + 60 + 8

ਹੱਲ : (a) 7000 + 800 + 90 + 6 = 7896

(b) 6000 + 60 + 8 = 6068

ਅਭਿਆਸ 1.3

1. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਕੀਰੇ ਅੰਕ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਲਿਖੋ :

(a) 3<u>2</u>6 (c) 8<u>0</u>88 (e) 4<u>7</u>16

(b) 5<u>4</u>58 (d) 900<u>8</u> (f) <u>6</u>318

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਕੀਰੇ ਅੰਕ ਦਾ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਲਿਖੋ :

(a) 45<u>6</u>7 (c) 6<u>4</u>23 (e) 8<u>3</u>08

(b) 308<u>0</u> (d) <u>5</u>221

3. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

(a) 2134	(c) 9160	(e) 5948
(b) 856	(d) 7823	(f) 6002

1.6 ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ

ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਾਂਗੇ।

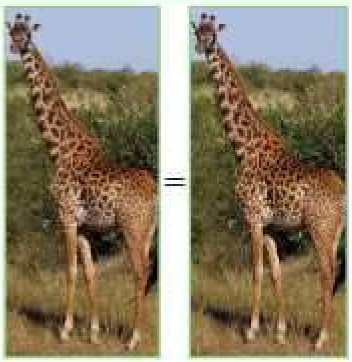

ਬਰਾਬਰ (=)

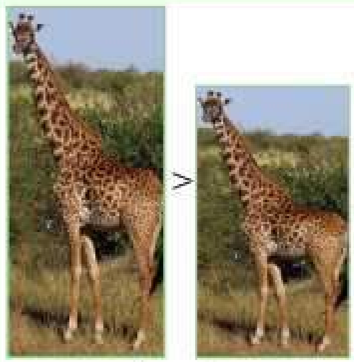

ਵੱਡਾ (>)

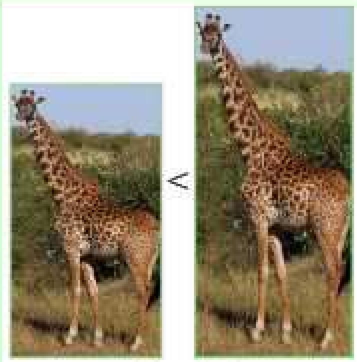

ਛੋਟਾ (<)

ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਨਿਯਮ - 1. ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅੰਕ, ਦੂਸਰੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਕਾਂ ਵਾਲੀ ਸੰਖਿਆ ਘੱਟ ਅੰਕਾਂ ਵਾਲੀ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਦਾਹਰਨ : 82 < 123

3198 > 365

999 < 9999

ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਨਿਯਮ - 2. ਜੇਕਰ ਦੋਹਾਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਅੰਕ ਵਾਲੀ ਸੰਖਿਆ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਉਦਾਹਰਨ : $\underline{4}823 > \underline{3}783$

$9\underline{3}28 < 9\underline{5}36$

$80\underline{4}8 > 80\underline{3}8$

$234\underline{5} < 234\underline{8}$

ਉਦਾਹਰਨ 1 : ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਲਿਖੋ।

7814, 9036, 2940, 9345

ਹੱਲ : ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ = 9345

ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = 2940

ਉਦਾਹਰਨ 2 : ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

8387, 283, 5983, 6004

ਹੱਲ : $283 < 5983 < 6004 < 8387$

ਉਦਾਹਰਨ 3 : ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

5555, 5500, 5005, 5050

ਹੱਲ : $5555 > 5500 > 5050 > 5005$

ਉਦਾਹਰਨ 4 : ਅੰਕਾਂ 2, 3, 5 ਅਤੇ 7 ਤੋਂ ਚਾਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ = 7532

ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = 2357

ਉਦਾਹਰਨ 5 : ਅੰਕਾਂ 1, 0, 4 ਅਤੇ 6 ਨਾਲ ਬਣੀ ਚਾਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਲਿਖੋ।

ਹੱਲ : ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ = 6410

ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ = 1046

ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ

ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਕ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਸੰਖਿਆ ਵੱਡੀ ਉਹ ਅਖਵਾਏ।
ਅੰਕ ਜੇ ਹੋਣ ਬਰਾਬਰ, ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਏ।
ਖੱਬਿਓਂ ਮੁੱਲ ਸਥਾਨਕ ਵੱਡਾ ਜਿਸਦਾ, ਸੰਖਿਆ ਉਹ ਹੈ ਵੱਡੀ
ਖੱਬਿਓਂ ਜੇਕਰ ਹੋਣ ਬਰਾਬਰ, ਸੱਜੇ ਤੋਰੋ ਗੱਡੀ।

ਅਭਿਆਸ 1.4

1. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ >, < ਜਾਂ = ਭਰੋ (> ਵੱਡਾ, < ਛੋਟਾ, = ਬਰਾਬਰ)

(a)	872	☐	1872	(b)	9876	☐	6789
(c)	2916	☐	2961	(d)	4234	☐	4234
(e)	3503	☐	3350	(f)	6004	☐	6040
(g)	5888	☐	8885	(h)	8751	☐	7851

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਪਛਾਣੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

   (a) 872, 278, 827, 728
   (b) 6060, 6006, 6600, 6660
   (c) 5831, 1358, 3185, 8135
   (d) 4743, 7434, 4473, 4437
   (e) 872, 3827, 5183, 3172

3. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਪਛਾਣੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

   (a) 964, 772, 838, 946
   (b) 8118, 8108, 8810, 1818
   (c) 3234, 2343, 2334, 3342
   (d) 927, 3972, 9327, 4638
   (e) 4348, 4483, 4834, 3448

4. ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

   (a) 906, 609, 960, 69
   (b) 3749, 9473, 4973, 6147
   (c) 6398, 3689, 4561, 6514
   (d) 3618, 7225, 2752, 3643
   (e) 2836, 8236, 4853, 5834

5. ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

   (a) 784, 884, 448, 874
   (b) 6172, 7162, 6721, 7612
   (c) 7228, 8272, 8722, 8227
   (d) 9063, 3083, 4835, 6093
   (e) 8326, 8623, 2836, 2863

6. ਅੰਕਾਂ 5, 7, 3 ਅਤੇ 8 ਤੋਂ ਚਾਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਬਣਾਓ।

7. ਅੰਕਾਂ 2, 3, 0 ਅਤੇ 9 ਤੋਂ ਚਾਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਬਣਾਓ।

ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ

ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਅੰਕ ਹੈ 'ਇੱਕ'
ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਓ।
ਸੰਖਿਆ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਲਿਖਣ ਲਈ
'ਇੱਕ' ਨਾਲ ਸਿਫਰਾਂ ਲਾਓ।
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅੰਕ ਹੈ 'ਨੌਂ',
'ਨੌਂ' ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਓ।
ਸੰਖਿਆ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਲਿਖਣ ਲਈ
ਸਾਰੇ 'ਨੌਂ' ਹੀ ਪਾਓ।

1.7 ਰੋਮਨ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ (Roman Numerals)

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘੜੀ ਵਿਖਾਓ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੋਮਨ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਣ, ਇਹਨਾਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੋਮਨ ਅੰਕਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

ਰੋਮਨ ਅੰਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਸੱਤ (7) ਚਿੰਨ੍ਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

I	V	X	L	C	D	M
1	5	10	50	100	500	1000

ਰੋਮਨ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਸੱਤ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ,
ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਆਉਂਦੇ, ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਸਭ ਇਹੀ ਬਣਾਉਂਦੇ,
V, L, D ਦੁਹਰਾਏ ਨਾ ਜਾਵਣ, ਜੁੜਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾ ਕਦੇ ਘਟਾਵਣ,
ਤਿੰਨ ਵਾਰ I, X, C ਆਉਂਦੇ, ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਵਧਾਉਂਦੇ,
ਵੱਡੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਸੱਜੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ, ਆਉਣ ਜੇ ਖੱਬੇ ਇਹ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ,
ਸੱਜੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਇਹ ਜੁੜ ਸਕਦੇ, ਖੱਬੇ ਬਸ ਇੱਕ ਵਾਰ ਘਟਾਉਂਦੇ।

ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆ	ਰੋਮਨ ਅੰਕ	ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆ	ਰੋਮਨ ਅੰਕ	ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆ	ਰੋਮਨ ਅੰਕ	ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆ	ਰੋਮਨ ਅੰਕ
1	I	11	XI	21	XXI	31	XXXI
2	II	12	XII	22	XXII	32	XXXII
3	III	13	XIII	23	XXIII	33	XXXIII
4	IV	14	XIV	24	XXIV	34	XXXIV
5	V	15	XV	25	XXV	35	XXXV
6	VI	16	XVI	26	XXVI	36	XXXVI
7	VII	17	XVII	27	XXVII	37	XXXVII
8	VIII	18	XVIII	28	XXVIII	38	XXXVIII
9	IX	19	XIX	29	XXIX	39	XXXIX
10	X	20	XX	30	XXX		

ਯਾਦ ਰੱਖੋ :

- ਰੋਮਨ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਫ਼ਰ (0) ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਖਿਆ ਅੰਕ ਦਾ ਮੁੱਲ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਜਿੰਨ੍ਹੇ ਵਾਰ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

  III = 3

  XXX = 30

- ਚਿੰਨ੍ਹ V ਇੱਕ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਜੇਕਰ ਵੱਡੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੱਡੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

  VI = 5 + 1 = 6

  XI = 10 + 1 = 11

  XV = 10 + 5 = 15

ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਕੇਤ - ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਵਲ I, V, X ਤਿੰਨ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੇਗਾ।

- ਜੇਕਰ ਵੱਡੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੱਡੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਘਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

IV = 5 – 1 = 4

IX = 10 – 1 = 9

- ਦਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਦਸ-ਦਸ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਬਣਦੇ ਹਨ।

12 = XII

22 = XXII

39 = XXXIX

ਉਦਾਹਰਨ 1 : ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਰੋਮਨ ਅੰਕ ਲਿਖੋ।

2		II
17		XVII
23		XXIII
37		XXXVII

ਉਦਾਹਰਨ 2 : ਰੋਮਨ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ।

III		3
V		5
XXI		21
XXXVIII		38

ਅਭਿਆਸ 1.5

1. ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਰੋਮਨ ਅੰਕ ਲਿਖੋ :

(a) 9 .... (b) 12 ....

(c) 29 .... (d) 35 ....

(e) 39 ....

2. ਰੋਮਨ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :

(a) VIII .... (b) XV ....

(c) IX .... (d) XXIV ....

(e) XXXVIII ....

3. ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ :

5	XXIV
9	V
18	XXXIX
24	XXXIII
33	IX
39	XVIII

1.8 ਲਗਭਗ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸੰਖਿਆ (ਨਿਕਟੀਕਰਨ)

ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮੀਤ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੋਵੇਂ ਦੋਸਤ ਆਪਣੇ ਬਸਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਘਰੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਫਲ਼ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ) ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ?

ਸੁਰਜੀਤ - ਮੈਡਮ ਜੀ, ਅੰਗੂਰ।

ਅਧਿਆਪਕ - (ਗੁਰਮੀਤ ਨੂੰ) ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ?

ਗੁਰਮੀਤ - ਮੈਡਮ ਜੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਅੰਗੂਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਅੱਛਾ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਅੰਗੂਰ ਖਾਧੇ ?

ਸੁਰਜੀਤ - ਮੈਡਮ ਜੀ, ਮੈਂ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਅੰਦਾਜ਼ਨ 20 ਕੁ ਅੰਗੂਰ ਖਾਧੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਤੁਸੀਂ?

ਗੁਰਮੀਤ - ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਗਭਗ 30 ਕੁ ਖਾਧੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ - ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਪੂਰੀ ਸੰਖਿਆ, ਕੀਮਤ, ਭਾਰ ਜਾਂ ਲਾਗਤ ਆਦਿ ਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਮਾਪ-ਤੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਠੀਕ ਦੇ ਲਗਭਗ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਨਿਕਟੀਕਰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਨਿਕਟੀਕਰਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ –

ਉਦਾਹਰਨ 1 : ਸੰਖਿਆ 27 ਦਾ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ ਕਰੋ।

ਹੱਲ : ਸੰਖਿਆ 27, 20 ਅਤੇ 30 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਖਿਆ 20 ਨਾਲੋਂ 30 ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ 30 ਹੋਵੇਗਾ।

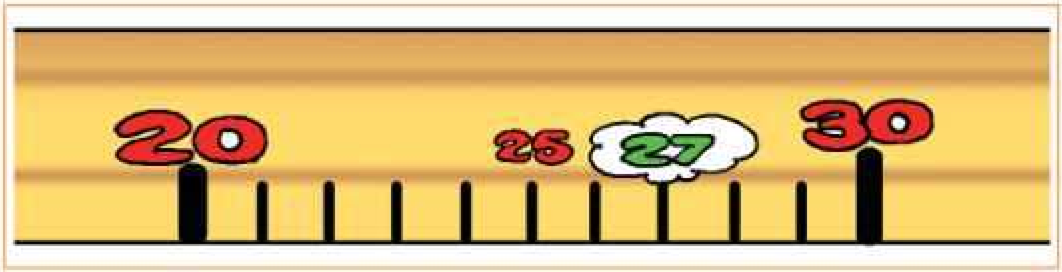

ਉਦਾਹਰਨ 2 : ਸੰਖਿਆ 86 ਦਾ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ ਕਰੋ।

ਹੱਲ : ਸੰਖਿਆ 86, 80 ਅਤੇ 90 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਖਿਆ 80 ਨਾਲੋਂ 90 ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ 90 ਹੋਵੇਗਾ।

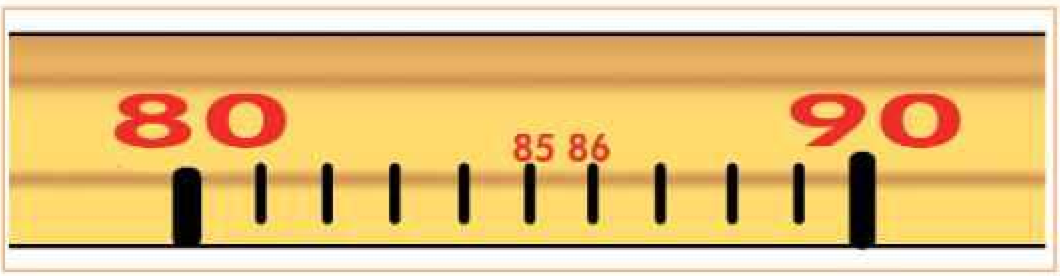

ਉਦਾਹਰਨ 3 : ਸੰਖਿਆ 527 ਦਾ ਨੇੜਲੇ ਸੈਂਕੜੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ ਕਰੋ।

ਹੱਲ : ਸੰਖਿਆ 527, 500 ਅਤੇ 600 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਖਿਆ 600 ਨਾਲੋਂ 500 ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨੇੜਲੇ ਸੈਂਕੜੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ 500 ਹੋਵੇਗਾ।

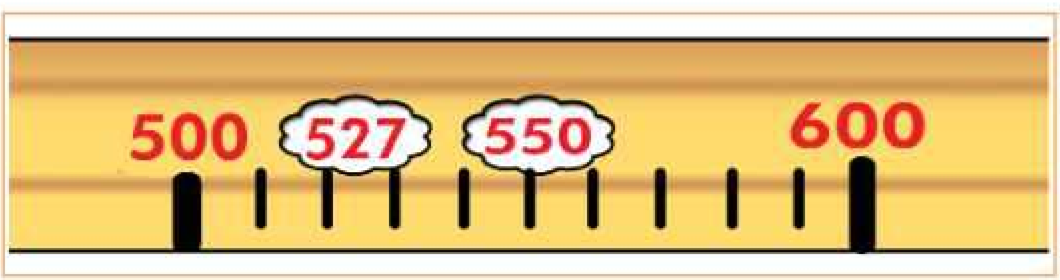

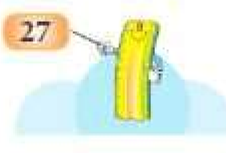

ਨਿਕਟੀਕਰਨ

ਜੇਕਰ ਨਿਕਟ ਦਹਾਈ ਕਰਨੀ, ਪਿੱਛੇ ਸਿਫਰ ਲਗਾਓ।
ਪੰਜ ਤੋਂ ਨੌਂ ਇਕਾਈ ਦੇ ਲਈ, ਦਹਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਧਾਓ।
ਜੇਕਰ ਨਿਕਟ ਸੈਂਕੜਾ ਕਰਨਾ, ਪਿੱਛੇ ਦੋ ਸਿਫਰਾਂ ਲਗਾਓ।
ਪੰਜ ਤੋਂ ਨੌਂ ਦਹਾਈ ਦੇ ਲਈ, ਸੈਂਕੜੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਧਾਓ।

ਅਭਿਆਸ 1.6

1. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ ਕਰੋ :

(a) 12 (b) 35 (c) 98
(d) 185 (e) 342 (f) 847

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨੇੜਲੇ ਸੈਂਕੜੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਟੀਕਰਨ ਕਰੋ :

(a) 121 (b) 249 (c) 389
(d) 210 (e) 897 (f) 850

3. ਠੀਕ-ਗਲਤ ਲਿਖੋ :

(a) 29 ਦੀ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ 20 ਹੈ। ☐
(b) 870 ਦਾ ਨੇੜਲਾ ਸੈਂਕੜਾ 900 ਹੈ। ☐
(c) 56 ਦੀ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ 50 ਹੈ। ☐
(d) 789 ਦੀ ਨੇੜਲੀ ਦਹਾਈ 780 ਹੈ। ☐
(e) 951 ਦਾ ਨੇੜਲਾ ਸੈਂਕੜਾ 1000 ਹੈ। ☐

✔ ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (MCQ)

1. 2000 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਖਿਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ?

(a) 2001 (b) 1999 (c) 2002 (d) 1001

2. ਕਿਹੜੀ ਸੰਖਿਆ ਹੈ ਜੋ 9999 ਤੋਂ 1 ਵੱਧ ਹੈ ?

(a) 9998 (b) 10000 (c) 8999 (d) 1000

3. ਰੋਮਨ ਅੰਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ 39 ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(a) XXXV (b) IXXX (c) XXIX (d) XXXIX

4. 4 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ 10000 ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨੀ ਘੱਟ ਹੈ ?

(a) 2 (b) 1 (c) 10 (d) 100

5. **999 ਵਿੱਚ ਕੀ ਜੋੜੀਏ ਕਿ ਇਹ 4 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਬਣ ਜਾਵੇ ?**

(a) 10 (b) 1 (c) 3 (d) 4

6. **4 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ?**

(a) 1000 (b) 10000 (c) 9000 (d) 9999

7. **7986 ਵਿੱਚ 8 ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਹੈ ?**

(a) 8 (b) 80 (c) 800 (d) 8000

8. **7691 ਵਿੱਚ 6 ਦਾ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਹੈ ?**

(a) 600 (b) 6 (c) 60 (d) 6000

9. **6, 7, 0, 8 ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ ਚਾਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਹੈ ?**

(a) 7608 (b) 6708 (c) 8706 (d) 8760

10. **ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਰੋਮਨ ਸੰਖਿਆ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ?**

(a) XVI (b) XIV (c) VXI (d) XX

11. **ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਸੰਖਿਆ ਨੌਂ ਹਜ਼ਾਰ ਨੌਂ ਸੌ ਨੜਿਨਵੇਂ ਹੈ ?**

(a) 9099 (b) 9909 (c) 9999 (d) 9090

12. **4000 + 300 + 90 + 9 = ?**

(a) 4039 (b) 4399 (c) 4990 (d) 4390

13. **3 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ?**

(a) 100 (b) 999 (c) 888 (d) 111

14. **9998 ਅਤੇ 10000 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਹੜੀ ਸੰਖਿਆ ਹੋਵੇਗੀ ?**

(a) 9999 (b) 9997 (c) 8999 (d) 9989

ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ :

- 10000 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ।
- ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਖਰੀਦ-ਵੇਚ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ।
- ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨਿਕਟੀਕਰਨ, ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅੰਕਿਤ ਮੁੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਗੇਤਰ-ਪਿਛੇਤਰ, ਵੱਧਦੇ-ਘੱਟਦੇ ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੰਜ ਅੰਕਾਂ ਤੱਕ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੰਖਿਆ ਬਣਾਉਣਾ।
- ਹਿੰਦੂ ਅਰੇਬਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੋਮਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ।
- ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ।

ਉੱਤਰ ਮਾਲਾ

ਦੁਹਰਾਈ

1. (a) ਪੰਜ ਸੌ ਅਠਾਨਵੇਂ (b) ਛੇ ਸੌ ਅੱਠ (c) ਤਿੰਨ ਸੌ ਅਠਾਈ (d) ਨੌਂ ਸੌ ਨੜਿਨਵੇਂ

2. (a) 278 (b) 710 (c) 406 (d) 886

3. (a) 200+90+8 (b) 100+80+3 (c) 700+9 (d) 800+40

4. (ਗਿਣਤਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ)

5. (a) 542, 524, 452, 425, 254, 245 (b) 532, 523, 352, 325, 253, 235
(c) 931, 913, 391, 319, 193, 139 (d) 840, 804, 480, 408

6. **(i)** (a) 762 (b) 401 (c) 679 (d) 963 (e) 349 (f) 825
(ii) (a) 863 (b) 111 (c) 455 (d) 561 (e) 714 (f) 949
(iii) (a) 388 (b) 681 (c) 997 (d) 515 (e) 789 (f) 201

7. (a) > (b) > (c) < (d) = (e) < (f) <
(g) < (h) = (i) < (j) >

8. (a) 961 (b) 894 (c) 895 (d) 891 (e) 861 (f) 992

9. (a) 99 (b) 106 (c) 381 (d) 37 (e) 190 (f) 88

10. (a) 239, 269, 453, 683, 781 (b) 196, 638, 699, 700, 824
(c) 16, 72, 800, 816, 910 (d) 29, 361, 469, 482, 756
(e) 235, 245, 567, 568, 961

11. (a) 619, 564, 169, 72, 12 (b) 967, 961, 890, 781, 119
(c) 798, 790, 650, 543, 260 (d) 818, 806, 82, 76, 9
(e) 784, 591, 582, 254, 184

12. (a) 55, 66, 77, 88 (b) 50, 60, 70, 80 (c) 60, 64, 68, 72
(d) 60, 62, 64, 66 (e) 89, 91, 93, 95

ਅਭਿਆਸ 1.1

1. (a) 4534 (b) 7021 (c) 1309 (d) 4420

2.

ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ	ਹਜ਼ਾਰ	ਸੈਂਕੜੇ	ਦਹਾਈਆਂ	ਇਕਾਈਆਂ
	0	8	6	8
	7	6	0	5
	4	1	2	3
	9	8	5	6
	2	0	0	3
	0	7	2	8

3. (a) ਚਾਰ ਸੌ ਬਾਹਠ (b) ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਅਠਾਸੀ (c) ਨੌ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜਾਹ
(d) ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਛੇ (e) ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਅਠਾਰਾਂ (f) ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਨੌ ਸੌ ਪੰਤਾਲੀ
(g) ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਠ ਸੌ ਨੱਬੇ

4. (a) 745 (b) 3875 (c) 7077 (d) 5005
(e) 9800 (f) 8080 (g) 1999

ਅਭਿਆਸ 1.2

1. (a) 2129, 2130, 2131, 2132, 2133 (b) 997, 998, 999, 1000, 1001
(c) 2833, 2834, 2835, 2836, 2837 (d) 5990, 5991, 5992, 5993, 5994
(e) 7999, 8000, 8001, 8002, 8003 (f) 4008, 4009, 4010, 4011, 4012

2. (a) 1003, 1002, 1001, 1000, 999 (b) 623, 622, 621, 620, 619
(c) 9182, 9181, 9180, 9179, 9178 (d) 7025, 7024, 7023, 7022, 7021
(e) 8302, 8301, 8300, 8299, 8298 (f) 6484, 6483, 6482, 6481, 6480

3. (a) 2199, 2201 (b) 7852, 7854 (c) 1318, 1320 (d) 2590
(e) 2400, 2402 (f) 8000

4. (a) 753, 763, 773, 783 (b) 1540, 1550, 1560, 1570
(c) 2590, 2605, 2620, 2635 (d) 4630, 4610, 4590, 4570
(e) 8300, 8350, 8400, 8450 (f) 6625, 6725, 6825, 6925
(g) 3038, 3048, 3058, 3068 (h) 6000, 5000, 4000, 3000

5. (a) 1000 (b) 7001 (c) 2019 (d) 2900
(e) 4679 (f) 4001 (g) 7910 (h) 5630

6. (a) 9877 (b) 5554 (c) 4855 (d) 7889
(e) 3998 (f) 2017 (g) 4999 (h) 6909

ਅਭਿਆਸ 1.3

1. (a) 20 (b) 400 (c) 0 (d) 8 (e) 700 (f) 6000

2. (a) 6 (b) 0 (c) 4 (d) 5 (e) 3

3. (a) 2000 + 1000 + 30 + 4 (b) 800 + 50 + 6
(c) 9000 + 100 + 60 (d) 7000 + 800 + 20 + 3
(e) 5000 + 900 + 40 + 8 (f) 6000 + 2

ਅਭਿਆਸ 1.4

1. (a) < (b) > (c) < (d) = (e) > (f) < (g) < (h) >

2. (a) 872 (b) 6660 (c) 8135 (d) 7434 (e) 5183

3. (a) 772 (b) 1818 (c) 2334 (d) 927 (e) 3448

4. (a) 69, 609, 906, 960 (b) 3749, 4973, 6147, 9473
(c) 3689, 4561, 6398, 6514 (d) 2752, 3618, 3643, 7225
(e) 2836, 4853, 5834, 8236

5. (a) 884, 874, 784, 448 (b) 7612, 7162, 6721, 6172
(c) 8722, 8272, 8227, 7228 (d) 9063, 6093, 4835, 3083
(e) 8623, 8326, 2863, 2836

6. 8753, 3578 **7.** 9320, 2039

ਅਭਿਆਸ 1.5

1. (a) IX (b) XII (c) XXIX (d) XXXV (e) XXXIX

2. (a) 8 (b) 15 (c) 9 (d) 24 (e) 38

3. 5 = V, 9 = IX, 18 = XVIII, 24 = XXIV, 33 = XXXIII, XXXIX = 39

ਅਭਿਆਸ 1.6

1. (a) 10 (b) 40 (c) 100 (d) 190 (e) 340 (f) 850

2. (a) 100 (b) 200 (c) 400 (d) 200 (e) 900 (f) 900

3. (a) ਗਲਤ (b) ਠੀਕ (c) ਗਲਤ (d) ਗਲਤ (e) ਠੀਕ

ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (MCQ)

1. b **2.** b **3.** d **4.** b **5.** b **6.** a **7.** b

8. b **9.** d **10.** c **11.** c **12.** b **13.** b **14.** a